

فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار
سال دوازدهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷
صص ۲۷۹-۲۹۵

میزان هم‌خوانی برنامه‌درسی معارف اسلامی (محتوی و اهداف) دوره عمومی آموزش و پرورش ایران با اهداف (شایستگی‌های پایه)

سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی

محمد رحیم نوری^۱، محمدعلی احمدوند^۲، محمد غفاری^۳

چکیده

هدف این پژوهش تحلیل متن کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش و بررسی میزان هم‌خوانی آن با اهداف (شایستگی‌های پایه) سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی (تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) بود. روش پژوهش حاضر توصیفی و روش جمع‌آوری داده‌ها سند کاوی کتاب‌های درسی بود. جامعه و نمونه آماری کتب درسی هدیه‌های آسمانی پایه دوم تا نهم بود. برای محاسبه فراوانی و بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت از شاخص آماری آنتروپی شانون استفاده شد. بررسی ۲۸۴۰ جمله به‌عنوان واحد تحلیل نشان داد که عناصر تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق به ترتیب ۱۹/۷۹٪، ۲۷/۸۹٪، ۳۳/۹۸٪، ۱۳/۱۷٪ و ۵/۱۷٪ فراوانی داشتند. در این کتب بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان و کمترین آن مربوط به عنصر اخلاق بود. بنابراین فراوانی و اثربخشی عنصر اخلاق کمتر از حد انتظار بود و با توجه به رویکردهای مطرح‌شده در سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی مبنی بر انتخاب و سازماندهی محتوی بر اساس علم، عمل و اخلاق به صورت یکپارچه و بهم‌پیوسته تا زمینه کسب معرفت و شکل‌گیری تعقل و ایمان فراهم شود. در نتیجه این مطالعه نشان داد که محتوی برخی از عناصر پنج‌گانه از تعادل و انطباق کمتری برخوردار هستند و جهت تطبیق نیازمند توجه بیشتری هستند.

کلید واژه‌ها: برنامه‌درسی، محتوی و اهداف، شایستگی‌های پایه.

پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۱۰/۲۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۲/۳

۱ - دانشجوی دکتری، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

fsarja53@gmail.com

۲ - دانشیار، گروه روانشناسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

ma_ahmadvand@azad.ac.ir

۳ - استادیار، گروه برنامه‌ریزی درسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

m.ghafari51@gmail.com

مقدمه

با نهادینه شدن نقش و اهمیت تعلیم و تربیت در توسعه جوامع و بالندگی نسل جوان و نوجوان تلاش‌های بسیاری برای قانونمند کردن این فرایند خطیر آغاز شده و تعلیم و تربیت به انشعابات متعددی تقسیم شده است. در این میان برنامه‌های درسی به‌عنوان قلب نظام تعلیم و تربیت و ابزاری در جهت تحقق اهداف آموزش و پرورش بیشتر مورد توجه قرار گرفته است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۲). نظام تعلیم و تربیت در هر کشوری برای آنکه بتواند نقش مهم خود را ایفا کند، نیازمند ملاحظاتی است که از جمله می‌توان به اتخاذ اهداف و آرمان‌های صحیح با توجه به شرایط کشور و تجزیه این اهداف به اهداف خردتر در سطوح مختلف آموزش و پرورش اشاره کرد (مقدم‌زاده، ۱۳۹۳). نظام آموزش و پرورش بر هدف‌نهایی و تقلیل نابرابری بنیادی در فرصت‌های تحصیلی و اجتماعی استوار شده است (بنگتسون، وندن‌برگ، گراس، هاک، لیستر و زیمر، ۲۰۱۲). برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت بیش از هر چیز وظیفه دارند تا دیدگاه خود را نسبت به برنامه‌درسی و فرایند یاددهی و یادگیری شفاف کنند. بنابراین در برنامه‌درسی باید به ویژگی‌های عصر جدید که عصر فناوری و ارتباطات است، توجه شود. فناوری سبب شده که دانش‌آموزان در هر زمان و مکانی در معرض حجم اطلاعات در همه حوزه‌ها قرار گیرند. این فضا نیازمند به یک برنامه تربیتی است که توانایی عقلی و خردمندی دانش‌آموزان را افزایش دهد تا در معرض انواع باورها و طوفان‌های تبلیغاتی توانمند باشند و دلبستگی و محبت آنان را به خداوند و الگوها و مظاهر مذهبی بیشتر نماید تا در مقابل شیخون فرهنگی مقاومت کنند (سلیمان‌نژاد، ۱۳۹۲). در فرایند برنامه‌درسی عنصر هدف نقش اساسی و جهت‌دهنده به همه فعالیت‌های تربیتی و آموزشی دارد و پس از آن عنصر محتوی به‌عنوان هسته مرکزی برنامه‌های تعلیم و تربیت می‌باشد (لانگلوئیس، ۲۰۱۶). بر این اساس در نظام آموزشی رشد تثبیت باورهای دینی به طور اعم در جامعه و به طور اخص در مورد دانش‌آموزان یکی از مسائل اساسی و مهم کشور است. نهادهای مختلفی می‌توانند بر امر درونی کردن ارزش‌های دینی نقش داشته باشند، ولی اهمیت مراکز آموزشی در این میان بیشتر از سایر نهادها است؛ به خصوص اینکه در نظام جمهوری اسلامی به مدارس و تربیت دینی اهمیت ویژه‌ای داده می‌شود. زیرا مراحل اولیه رشد و تکوین شخصیت در

-
- 1 . Bengtsson, VandenBerg, Gras, Hake, Lister & Zimmer
 - 2 . Langlois

دوران کودکی و نوجوانی تثبیت می‌شود و گاهی برای تمام عم باقی می‌ماند (نصیری، ایزدی معز، فلاحی و شمخانی، ۱۳۹۱). کمک به تربیت دینی کودکان و نوجوانان به منظور ایجاد سلامت معنوی در او در ارتباط متقابل با دیگر جنبه‌های رشد صورت می‌گیرد. رشد دینی و سایر جنبه‌های رشد جسمی، شناختی، عاطفی، اجتماعی، گفتاری، خلاقیت و زیبایی شناختی امری تدریجی است که در دوره‌هایی از زندگی سرعت بیشتر پیدا می‌کند و پیچیده‌تر می‌شود. آشنایی کودک با مفاهیم دینی از همان سنین کودکی تاثیر فراوانی بر شخصیت او می‌گذارد و به زندگی آینده او جهت می‌دهد (سجادی، ۱۳۸۴). ارزش‌ها و باورهای دینی، کشش‌ها و نیازهای کودک و نوجوان را در جهت صحیح هدایت کرده و خواسته‌ها و تمایلات آنها را اصلاح نموده و انسان‌هایی برای جامعه تربیت می‌کنند که قادر به بالندگی جامعه باشند. یکی از ضرورت‌های تربیت دینی ارائه راه حل عملی و برنامه‌ای جامع برای زندگی سالم پیش روی نسل امروز است، نسلی که می‌خواهد در دنیای امروز زندگی ارزشی داشته باشد (سلیمان‌نژاد، ۱۳۹۲). جریان تعلیم و تربیت دینی از طریق نهادهای رسمی یکی از مهمترین و شاید هدفمندترین بخش‌های تعلیم و تربیت است که تاثیر آن را به گونه‌ای همه‌جانبه می‌توان در تمام ابعاد جسمی، عقلانی، عاطفی، معنوی و اخلاقی برای دستیابی به انسان کامل مورد بحث قرار داد. چون که این نهاد به مدت دوازده سال به صورت دوسویه و رودررو ارتباط نزدیک و زنده‌ای را با مخاطب خود ایجاد می‌کند، لذا مسئولان به منظور محقق ساختن شرایط مطلوب برای پرورش نسلی با ایمان و مذهبی موظف هستند با فراهم کردن برنامه اصولی امکان شکوفایی استعدادهای نهفته دانش‌آموزان و تربیت فطرت خداجوی آنان و هدایت آنها به سوی کمال الهی تلاش کنند (کشاورز، ۱۳۸۷).

با توجه به اینکه دین در تأمین آرامش روانی انسان نقش بسزایی دارد، لذا پاسخگویی به نیازهای روانی و معنوی می‌تواند کمک بزرگی به دانش‌آموزان جهت کسب آرامش و حفظ سلامت روان نماید و چون دانش‌آموزان در سن بلوغ هستند و نوجوانان نیاز میرم به آرامش، کرامت نفس و استقلال دارند، کتاب درسی دینی می‌تواند ملجأ مناسبی برای این مطلب باشد. امروزه درس دینی جزء جدایی‌ناپذیر برنامه درسی مدارس کشور ایران به شمار می‌رود و اهمیت این ماده درسی حتی پیش از انقلاب هم به خوبی احساس می‌شد (قاسمی و کاظمی، ۱۳۹۳).

کتاب‌های درسی دینی هر یک دارای سهم ویژه‌ای در تاثیرگذاری بر دانش‌آموزان بوده، لذا در نظام آموزشی کشور ما کتاب هدیه آسمان با هدف آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم دینی و ایجاد

نگرش و باور مذهبی در آنان جزء اساسی‌ترین دروس دوره عمومی محسوب می‌شود. در نتیجه برنامه‌ریزی در محتوای این درس بسیار مهم و حساس است (رحیمی، شکاری و غربا، ۱۳۹۳). در ایران بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب‌های درسی صورت می‌گیرد و اکثر تجربه‌های آموزشی دانش‌آموزان و معلمان بر محور آن سازماندهی می‌شود و کتاب درسی سمبل برنامه‌درسی بوده و در واقع یکی از مهمترین منابع یادگیری دانش‌آموزان در طول دوران نظام آموزشی است (عصمتی‌پور، ۱۳۹۲).

در این راستا رویکرد کلی برنامه‌درسی ملی که روح حاکم بر همه عناصر برنامه و جهت‌گیری کلی آن برنامه را نشان می‌دهد فطرت‌گرایی توحیدی است. در برنامه درسی ملی عناصری به‌عنوان مبنای تعیین اهداف در نظر گرفته شده که بتواند راه را برای رسیدن به هدف غایی تعلیم و تربیت هموارتر کند و متربی را در آن جهت پیش‌ببرد که شامل پنج عنصر می‌باشند. ۱. تعقل، تفکر و اندیشه‌ورزی، ۲. ایمان و باور، ۳. علم و معرفت، ۴. عمل، کار، تلاش و مجاهدت و ۵. اخلاق، تزکیه، عاطفه و ملکات نفسانی (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱). به نقل از یزدیان، ۱۳۹۶). محتوی باید یکی از ارکان و عناصر مهم برنامه‌درسی محسوب شود که اهداف برنامه‌درسی به واسطه آن معنادار و قابل آموزش می‌شود. محتوی باید بر اساس ملاک‌ها و استانداردهای برنامه‌ریزی درسی ملی تهیه و تدوین گردد. در الگوی هدف‌گذاری سند برنامه درسی ملی پنج عنصر شایستگی پایه (تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) به صورت بهم‌پیوسته و یکپارچه تبیین و تدوین شده است. عناصر پنج‌گانه در شبکه‌ای مفهومی، مرتبط و بهم‌تنیده تبیین می‌شوند و در فرایند عملی تربیت هر کدام از این عناصر متناسب با نیازها و شرایط دانش‌آموز می‌توانند سرآغاز سیر تربیتی آنها باشند و سایر عناصر را تقویت نمایند. در میان آنها عنصر تعقل جنبه محوری دارد و سایر عناصر پیرامون آن تعریف و تبیین می‌شوند که هر کدام از آنها نیز دارای مراتب معینی هستند. تربیت یکپارچه عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش‌آموزان به گونه‌ای که بتواند موقعیت خود را نسبت به خود، خدا، انسان‌ها و نظام خلقت به درستی درک کند و توانایی اصلاح مستمر موقعیت فردی و اجتماعی خویش را کسب نماید. انتظار می‌رود دانش‌آموزان در طی دوره تحصیلات مدرسه‌ای در مجموعه عناصر پنج‌گانه الگوی هدف‌گذاری به مرتبه‌ای از شایستگی‌های پایه دست یابند. این شایستگی‌ها بیان تفصیلی یافته‌ای از هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی هستند که دانش‌آموزان در طی تحصیلات مدرسه به

درجه‌ای از آن می‌رسند. پنج شایستگی پایه شامل تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق هستند که در ادامه شرح داده می‌شوند. تعقل: درک وجود خود، نیازها، توانمندی‌ها، بصیرت نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود، تدبر در صفات، افعال و آیات خداوند، تدبر در نظام خلقت و شگفتی‌های آن. ایمان: ایمان آگاهانه به توحید، معاد، نبوت، معاد، امامت، عدل، عالم غیب، قرآن، اعتقاد به ارزشمندی و قانونمندی خلقت، باور به هویت الهی و کرامت انسان و ایمان به ربوبیت و حضور حکیمانه او. علم: شناخت حق تعالی، خود و هویت خویش، علم نسبت به پدیده‌ها و نسبت به روابط و نقش‌ها، علم نسبت به گذشته و حال جوامع بشری و آشنایی با ویژگی‌های نظام مردم‌سالار دینی. عمل: انجام آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و موانه واجبات و ترک محرمات، بکارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی-ایرانی، بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در کار و زندگی، حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی، مهارت در زبان و ادبیات فارسی و زبان عربی و بکارگیری ماهرانه یک زبان خارجی. اخلاق: رعایت تقوی الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی، متعهد بودن به ارزش‌های اخلاقی مانند صداقت، صبر، احسان، حسن خلق، ارزشمند دانستن عالم و مخلوقات هستی و التزام به اصول و ارزش‌های اخلاقی در استفاده از علوم و فناوری‌های نوین (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱). یکی از ابزارهای تعلیم و تربیت، کتاب‌های درسی است که مانند رسانه‌ای همه روزه معلمان و شاگردان از آن استفاده می‌کنند، لذا گاهی اوقات معلم به آن به‌عنوان تمام برنامه درسی تاکید می‌کند (تریپولی، تریسیویسین و راتکینی، ۲۰۱۵). کتاب‌های درسی و مواد یادگیری قابلیت انتقال دانش، ایجاد مهارت و شکل‌دهی به شیوه تعامل فراگیر با جهان را دارند. همچنین منابع موثق اطلاعات از پایین‌ترین سطوح تا بالاترین سطوح آموزشی برای کلاس درس، آزمایشگاه و مراکز یادگیری هستند (تلیب، کارجان، تیلین، آبراهام، هولت و همکاران، ۲۰۱۸). از آنجا که کتاب درسی در ایران مظهر تحولات برنامه درسی و محور آموزش و سنجش به شمار می‌رود، نارسایی‌های آن در عمل از بنیادی‌ترین معضل‌های نظام آموزشی محسوب می‌شود. در همین زمینه کتب هدیه‌های آسمانی به‌عنوان یک درس با دنیای متحول فکری، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی جامعه پیوندی مستقیم دارد و این کتب تحولات،

1 . Trepule, Tereseviciene & Rutkiene

2 . Talib, Karjane, Teelin, Abraham, Holt & et al

اندیشه‌ها و عمل دانش‌آموزان را به سرعت تغییر می‌دهد. بنابراین لازم است شورای برنامه‌ریزی درس معارف اسلامی به طور مستمر تشکیل شود و جهت رفع حل مشکلات نظام آموزشی به بررسی، تحلیل و ارزیابی این کتاب بپردازد و برنامه درسی را روزآمد کند تا از این طریق کیفیت کتاب‌های آموزشی جهت رشد و پیشرفت دانش‌آموزان ارتقا یابد (سلیمان‌نژاد، ۱۳۹۲).

بررسی پیشینه پژوهشی نشان داد که چندین پژوهش اقدام به تحلیل محتوای کتب هدیه آسمانی یکی از پایه‌های تحصیلی کردند، اما پژوهش حاضر به بررسی این کتب در دوره عمومی آموزش اختصاص دارد. بنابراین مهمترین یافته‌های پژوهش‌هایی که با موضوع انتخاب محتوی و تحلیل آنها انجام شدند، به اختصار ارائه می‌گردند. یزدیان (۱۳۹۶) ضمن پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب پیام‌های آسمان پایه هشتم از لحاظ توجه به هدف‌های درسی به این نتیجه رسید که میزان توجه متن کتب پیام‌های آسمانی از لحاظ توجه به شایستگی‌های پایه (تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) به ترتیب برابر با ۱۵، ۱۸، ۲۰، ۱۵ و ۳۲ درصد می‌باشد که در حد مطلوب در کتاب هدیه آسمان پایه هشتم به آنها توجه شده است. زائرپور تمبکی و زائرپور تمبکی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی گزارش کردند که متن کتاب هدیه‌های آسمانی با ضریب درگیری ۰/۱۹ متنی غیرفعال و غیرپویاست و بیشتر به بیان حقایق و ارائه اطلاعات می‌پردازد. پرسش‌های کتاب با ضریب درگیری ۲/۳۸ نشان می‌دهد که پرسش‌ها فعال و پویا هستند و زمینه را برای یادگیری فعال فراهم می‌کنند، اما تصاویر کتاب هدیه‌ها با ضریب درگیری ۰/۳۵ نشان‌دهنده غیرفعال و غیرپویا بودن تصاویر است و زمینه را برای فعالیت فراهم نمی‌کند. بنابراین متن و تصاویر کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ به روش غیرفعال و پرسش‌های کتاب به روش فعال تدوین شده است. علیزاده و علوی (۱۳۹۴) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی محتوای کتاب هدیه آسمانی سوم ابتدایی از منظر اصول انتخاب محتوای آموزشی در قرآن کریم به این نتیجه رسیدند که از میان چهار اصل و تعدادی شاخص استخراج شد که اصول هدایت‌کنندگی محتوی و انگیزه‌بخشی از جایگاه مناسبی برخوردار بودند، اما اصل تدبرانگیزی از جایگاه نسبی و اصل خلاقیت‌پروری از جایگاه نامناسبی برخوردار بود. حسینی‌مهر (۱۳۹۳) ضمن بررسی کتب پایه ششم ابتدایی از منظر توجه به آموزه‌های دینی گزارش کرد که در بخش درس کتاب کار و فناوری هیچ مطالب و مفهومی مرتبط با نمادهای خردگرایی و عقلانیت وجود ندارد، ولی در

کتاب‌های آموزش قرآن، هدیه آسمانی، فارسی بخوانیم، مطالعات اجتماعی و کتاب کار به مضمون تفکر کمی به نمادهای خردگرایی و عقلانیت توجه شده است و قالب مطالب ارائه شده از آموزه‌های دینی در بیشتر کتاب‌های این پایه با استفاده از اسوه‌های حسنه و داستان‌گویی می‌باشد. قاسمی و کاظمی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه آسمانی پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآن و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش گزارش کردند که از بین حوزه‌های یادگیری به حیطه شناختی به‌ویژه به عنصر علم بیش از سایر حیطه‌ها توجه شده و با عنایت به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش اهداف تدوین شده در کتاب مذکور به برخی اهداف تفصیلی برنامه درسی ملی توجه کمتری شده و یا به طور کلی در محتوی به اهداف اشاره نشده است. سمیعی و افضل‌خانی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی از منظر فعال و غیرفعال بودن با روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ به این نتیجه رسیدند که متن کتاب هدیه آسمانی پایه ششم با ضریب درگیری ۰/۰۲ متنی غیرفعال و غیرپویا است و بیشتر به بیان حقایق و اطلاعات می‌پردازد، ولی پرسش‌های کتاب فعال و پویا است و زمینه را برای یادگیری فعال فراهم می‌کند. بنابراین متن و تصاویر کتاب هدیه آسمانی پایه ششم به روش غیرفعال و پرسش‌های آن به روش فعال تدوین شده است.

با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی نقاط قوت و ضعف محتوی آشکار شده و ضرورت ایجاد یک برنامه استاندارد و سازمان‌یافته بیشتر احساس می‌شود. به همین دلیل اهمیت کتاب‌های درسی تنها از جنبه ابزار آموزشی مطرح نیست، بلکه کاربرد گسترده آن در مدارس، دانش‌آموزان را در معرض عقاید، ایده‌ها و افکار گوناگون قرار می‌دهد و می‌تواند به‌عنوان ابزار اولیه برای شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارها عمل نماید (نوریان، ۱۳۹۳). همچنین محتوی کتاب‌های دینی به سبب نفوذ در روح، جان و جسم دانش‌آموزان و تغییر باورهایشان در پرتو شکل‌گیری شخصیت آنها نیاز به درایت، ذکاوت و بصیرت بیشتری در انتخاب محتوی است. به منظور تحقق این مهم نیاز به منبعی مطمئن و استوار در امر انتخاب محتوی می‌باشد، لذا در سال‌های اخیر توجه به نیازهای نو در عرصه آموزش دین، رویکردهای جدید در امر آموزش، توجه بیش از پیش به جنبه‌های نگرشی آموزه‌های دینی، لزوم بهره‌گیری از روش‌های نوین در تعلیم و تربیت و بکارگیری تربیت دینی به منظور شکل‌گیری رفتارهای مثبت و تقویت احساس

دینی از طریق شناخت دین و تفکر در آن که همه برخاسته و برگرفته از نظرها و پیشنهاد‌های آموزگاران و دبیران مجرب، صاحب‌نظر و کارشناس در امر تعلیم و تربیت است، متخصصان تعلیم و تربیت دینی را بر آن داشته تا با برنامه‌ریزی دقیق در این خصوص دست به کار تهیه برنامه‌ای نوین و بهینه برای تعلیم و تربیت دینی شوند (قاسمی و کاظمی، ۱۳۹۳). در این راستا برنامه درسی ملی سندی که نقشه کلان برنامه‌درسی و چارچوب نظام برنامه‌ریزی درسی کشور را به منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش تعیین و تبیین می‌نماید به‌عنوان یکی از زیرنظام‌های اصلی سند تحول بنیادین و به منزله نقشه جامع یادگیری زمینه ایجاد تحول همه‌جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی تهیه گردید. علاوه بر آن در سال‌های اخیر تغییرات زیادی در کتاب دوره عمومی خصوصاً کتاب هدیه آسمان صورت گرفته و بر اساس اهداف سند برنامه درسی ملی اصلاح و بازنگری شده است. همچنین از آن نظر که محتوی این کتاب به صورت اساسی تغییراتی کرده است، لذا لازم است محتوی آن از منظر شایستگی‌های پایه سند برنامه درسی ملی بررسی شود. بر این اساس هدف اصلی این پژوهش تحلیل متن کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش و بررسی میزان هم‌خوانی آن با اهداف (شایستگی‌های پایه) سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی (تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) بود. بنابراین سوال اصلی پژوهش این است که میزان هم‌خوانی برنامه‌درسی (محتوی و اهداف) کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش با اهداف (شایستگی‌های پایه) یعنی تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی چقدر است؟

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر توصیفی و روش جمع‌آوری داده‌ها سندکاوی کتاب‌های درسی بود. جامعه آماری کتب درسی هدیه‌های آسمانی پایه دوم تا نهم دوره عمومی آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بود. نمونه آماری منطبق بر جامعه آماری شامل تمام جملات متن کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره عمومی به غیر از داستان‌ها بودند که حجم نمونه منطبق با جامعه شامل ۱۳۵ درس و مجموعاً ۲۸۴۰ جمله از کل ۹۸۰ صفحه متن کتاب‌ها بود. در این پژوهش از روش تحلیل محتوا که روشی کمی، عینی و نظام‌مند برای تحلیل است، استفاده شد. واحد تحلیل جملات متون کتب هدیه‌های آسمانی بود و سه مرحله اصلی تحلیل محتوا یعنی آماده‌سازی و سازماندهی (مرحله قبل از تحلیل)، بررسی مواد (پیام) و پردازش نتایج کانونن

توجه این پژوهش بود. مرحله اصلی تحلیل محتوا، پردازش داده‌های پیام است که به صورت رمزگذاری پیام و مقوله‌بندی آن اطلاعات بدست آمده تحلیل می‌شوند. در این پژوهش تلاش شد تا نتایج با روش جدیدی به نام آنتروپی شانون پردازش شود که در بحث تحلیل محتوا با نگاه تازه‌ای داده‌ها را پردازش می‌کند. امروزه برای تحلیل داده‌ها روش‌های بسیاری ارائه شده که اساس آنها محاسبه رتبه درصد از فراوانی شاخص‌ها می‌باشد. در آن روش‌ها گاهی مشکلات محاسباتی وجود دارد که از اعتبار نتایج می‌کاهد و در پژوهش حاضر با استفاده از روش آنتروپی شانون به نتایج معتبرتری دست می‌یابیم. زیرا دارای شاخصی برای اندازه‌گیری عدم اطمینان است که با یک توزیع احتمال بیان می‌شود. بر اساس این روش محتوی کتب درسی پایه دوره عمومی با توجه به پنج عنصر از شایستگی‌های پایه سند برنامه‌درسی ملی طبقه‌بندی شده، ابتدا پیام‌ها بر حسب مقوله‌ها در قالب فراوانی شمرده شده و با محاسبه فرمول‌های سه‌گانه آنتروپی شانون (ماتریس فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت) ماتریس فراوانی جدول‌های هنجار شده محاسبه شد، سپس بار اطلاعاتی هر مقوله برآورد و پس از آن ضریب اهمیت آنها بدست آمد. در نهایت ضریب اهمیت هر یک از عناصر سند برنامه درسی با هم مقایسه و نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش بدست آمد. در این پژوهش واحد تحلیل جمله است و روش شمارش آن فراوانی و مقوله‌بندی‌ها شامل شایستگی‌های پایه پنج عنصر تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق در سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی بود.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این روش تشکیل کارگروه تخصصی از طریق تکمیل فرم‌های استاندارد تحلیل محتوا و بهره‌گیری از متن کتب درسی هدیه‌های آسمانی پایه دوم تا نهم دوره عمومی در مطابقت با شایستگی‌های پایه سند برنامه‌درسی ملی است. جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش با مشاهده و مطالعه کتب مورد نظر دوره عمومی انجام شد و متن کتاب‌ها در یک بازه زمانی شش ماهه مطالعه شد و با کمک چک‌لیست واریسی شایستگی‌های پایه جمع‌آوری شدند. پس از جمع‌آوری نمونه‌های آماری، اقدام به خلاصه کردن، کدبندی و دسته‌بندی آنها شد و در نهایت مورد پردازش قرار گرفتند تا به این وسیله زمینه برقراری انواع تحلیل‌ها و ارتباط‌ها بین این داده‌ها به منظور آزمون سوال‌های پژوهش فراهم گردد. در این فرایند جداول توزیع فراوانی و نمودارهای آمار توصیفی به ازای هر درس تنظیم و واحدهای محتوی مورد شمارش و تحلیل با روش آنتروپی شانون قرار گرفتند. روایی محتوایی چک‌لیست‌ها توسط اساتید و متخصصان طبق

شایستگی های پایه تایید شد. برای برآورد پایایی کتب حاضر پنج بار مطالعه شد و پس از تسلط کامل بر متن کتب تحلیل انجام شد و سپس با فاصله بیست روز کتب مجدداً تحلیل شد و میزان همبستگی بین تحلیل ها ۰/۹۰ مشخص شد که حاکی از پایایی مناسب می باشد.

یافته ها

یافته های پژوهش در جهت پاسخ به سوال ها بر پایه تحلیل کمی و کیفی کتب درسی هدیه های آسمانی دوره عمومی با شایستگی های سند برنامه درسی ملی بر اساس پنج عنصر تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق انجام شد. فراوانی های بدست آمده بر حسب عناصر شایستگی های پایه در کتب درسی هدیه های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران در جدول ۱ گزارش شد.

جدول ۱. فراوانی عناصر شایستگی های پایه در کتب درسی هدیه های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران

کتاب / عناصر	تعقل	ایمان	علم	عمل	اخلاق	جمع
کتاب دوم	۲۱	۴۱	۵۰	۱۳	۲۷	۱۵۲
کتاب سوم	۶۸	۴۵	۹۳	۳۷	۱۷	۲۶۰
کتاب چهارم	۸۷	۶۱	۱۰۱	۴۱	۱۹	۳۰۹
کتاب پنجم	۷۹	۷۵	۱۲۵	۶۹	۱۹	۳۶۷
کتاب ششم	۵۷	۵۷	۱۱۲	۴۵	۲۲	۲۹۳
کتاب هفتم	۷۷	۱۶۷	۱۸۳	۷۱	۲۲	۵۲۰
کتاب هشتم	۹۷	۱۷۶	۱۳۵	۴۴	۱۳	۴۶۵
کتاب نهم	۷۶	۱۷۰	۱۶۶	۵۴	۸	۴۷۴
جمع	۵۶۲	۷۹۲	۹۶۵	۳۷۴	۱۴۷	۲۸۴۰

جدول فوق نشان می دهد که در کل کتب هدیه های آسمانی پایه دوم تا نهم به عناصر تعقل ۵۶۲ جمله، ایمان ۷۹۲ جمله، علم ۹۶۵ جمله، عمل ۳۷۴ جمله، اخلاق ۱۴۷ جمله اختصاص یافته است که کمترین توجه به عنصر اخلاق و بیشترین توجه به عنصر علم می باشد. به عبارت دیگر به عنصر تعقل در مجموع کل کتب ۵۶۲ جمله از مجموع ۲۸۴۰ معادل ۱۹/۷۹ درصد است. همچنین درصد عناصر ایمان، علم، عمل و اخلاق به ترتیب ۲۷/۸۹، ۳۳/۹۸، ۱۳/۱۷ و ۵/۱۷ می باشد. بنابراین بیشترین فراوانی و درصد فراوانی مربوط به عنصر علم و کمترین فراوانی و درصد فراوانی مربوط به عنصر اخلاق است. کمترین و بیشترین فراوانی های بدست آمده بر حسب عناصر شایستگی های پایه در کتب درسی هدیه های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه های تحصیلی در جدول ۲ گزارش شد.

جدول ۲. کمترین و بیشترین فراوانی عناصر شایستگی‌های پایه در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش

و پرورش ایران به تفکیک پایه‌های تحصیلی

کتاب / عناصر	کمترین فراوانی	بیشترین فراوانی
کتاب دوم	عناصر عمل	عناصر علم
کتاب سوم	عناصر اخلاق	عناصر علم
کتاب چهارم	عناصر اخلاق	عناصر علم
کتاب پنجم	عناصر اخلاق	عناصر علم
کتاب ششم	عناصر اخلاق	عناصر علم
کتاب هفتم	عناصر اخلاق	عناصر علم
کتاب هشتم	عناصر ایمان	عناصر علم
کتاب نهم	عناصر ایمان	عناصر علم

جدول فوق نشان می‌دهد که کمترین و بیشترین فراوانی عناصر شایستگی‌های پایه در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران به تفکیک پایه‌های تحصیلی چگونه است. به طور کلی کمترین فراوانی در اکثر پایه‌های تحصیلی مربوط به عنصر اخلاق و بیشترین فراوانی در همه پایه‌های تحصیلی مربوط به عنصر علم می‌باشد. نتایج بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) و ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش به تفکیک پایه‌های تحصیلی با روش آنتروپی شانون برای بررسی بیشترین میزان توجه و اهمیت عناصر در جدول ۳ و ۴ گزارش شد.

جدول ۳. نتایج بار اطلاعاتی عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران به تفکیک

پایه‌های تحصیلی با روش آنتروپی شانون

بار اطلاعاتی / عناصر	تعقل	ایمان	علم	عمل	اخلاق
بار اطلاعاتی کتاب دوم	۰/۰۸۱	۰/۱۳۱	۰/۰۶۰	۰/۰۹۵	۰/۰۳۷
بار اطلاعاتی کتاب سوم	۰/۰۴۳	۰/۰۲۹	۰/۰۴۵	۰/۱۰۱	۰/۰۵۶
بار اطلاعاتی کتاب چهارم	۰/۱۸۶	۰/۰۶۲	۰/۰۵۷	۰/۱۴۴	۰/۰۵۱
بار اطلاعاتی کتاب پنجم	۰/۰۴	۰/۰۵۷	۰/۰۴۱	۰/۱۸۴	۰/۱۳۷
بار اطلاعاتی کتاب ششم	۰/۰۶۲	۰/۰۳۴	۰/۰۷۰	۰/۱۳۲	۰/۱۱
بار اطلاعاتی کتاب هفتم	۰/۰۹۳	۰/۰۳۷	۰/۰۴۴	۰/۱۰۱	۰/۱۷۷
بار اطلاعاتی کتاب هشتم	۰/۱۰۳	۰/۰۵۴	۰/۱۱۴	۰/۰۹۶	۰/۰۸۳
بار اطلاعاتی کتاب نهم	۰/۱۴۹	۰/۰۷۷	۰/۱۳۱	۰/۲۶۵	۰/۰۷۵

جدول ۴. نتایج ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران به تفکیک

پایه‌های تحصیلی با روش آنتروپی شانون

ضریب اهمیت / عناصر	تعقل	ایمان	علم	عمل	اخلاق
ضریب اهمیت کتاب دوم	۰/۱۹۸	۰/۲۲۵	۰/۱۶۱	۰/۲۳۲	۰/۰۹۰
ضریب اهمیت کتاب سوم	۰/۱۵۴	۰/۱۱۲	۰/۱۵۴	۰/۳۸۸	۰/۱۹۲
ضریب اهمیت کتاب چهارم	۰/۳۷۵	۰/۱۲۷	۰/۱۱۴	۰/۲۸۷	۰/۱۰۲
ضریب اهمیت کتاب پنجم	۰/۰۸۷	۰/۱۲۴	۰/۰۸۹	۰/۴۰۱	۰/۲۹۸
ضریب اهمیت کتاب ششم	۰/۱۵۰	۰/۰۸۳	۰/۱۷۰	۰/۳۲۳	۰/۲۷۴
ضریب اهمیت کتاب هفتم	۰/۲۰۴	۰/۰۸۱	۰/۰۵۶	۰/۲۳۰	۰/۳۸۸
ضریب اهمیت کتاب هشتم	۰/۲۲۴	۰/۱۲۱	۰/۲۲۵	۰/۲۱۵	۰/۱۸۶
ضریب اهمیت کتاب نهم	۰/۲۱۴	۰/۱۱۷	۰/۱۸۸	۰/۳۸۹	۰/۱۰۸

جداول فوق نتایج بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش به تفکیک پایه‌های تحصیلی با روش آنتروپی شانون را نشان می‌دهد. در روش آنتروپی شانون هر عنصری که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشد از ضریب اهمیت بالاتری برخوردار است. در کتاب دوم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان (۰/۳۲۵) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر اخلاق (۰/۰۹۰) است. در کتاب سوم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر عمل (۰/۳۸۸) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان (۰/۱۱۲) است. در کتاب چهارم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر تعقل (۰/۳۷۵) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر اخلاق (۰/۱۰۲) است. در کتاب پنجم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر عمل (۰/۴۰۱) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر تعقل (۰/۰۸۷) است. در کتاب ششم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر عمل (۰/۳۲۳) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان (۰/۰۸۳) است. در کتاب هفتم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر اخلاق (۰/۳۸۸) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر علم (۰/۰۵۶) است. در کتاب هشتم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر علم (۰/۲۲۵) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان (۰/۱۲۱) است. در کتاب نهم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر عمل (۰/۳۸۹) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر اخلاق (۰/۱۰۸) است.

پس از مشخص شدن بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش به تفکیک پایه‌های تحصیلی با روش آنتروپی شانون، داده‌ها به صورت هنجار شده درآمده و پس از نرمال‌سازی مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت محاسبه می‌شود. نتایج بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) و ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش به صورت کلی با روش آنتروپی شانون برای بررسی بیشترین میزان توجه و اهمیت عناصر در جدول ۵ گزارش شد.

جدول ۵. نتایج بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش

ایران به صورت کلی با روش آنتروپی شانون					
آماره / عناصر	تعقل	ایمان	علم	عمل	اخلاق
بار اطلاعاتی عناصر	۰/۰۴۵	۰/۱۱۷	۰/۰۸۹	۰/۰۴۱	۰/۰۱۶
ضریب اهمیت عناصر	۰/۱۸۵	۰/۳۵۴	۰/۱۹۲	۰/۱۷۹	۰/۰۱۵

جدول فوق نتایج بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت عناصر کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش به صورت کلی با روش آنتروپی شانون را نشان می‌دهد. در روش آنتروپی شانون هر عنصری که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشد از ضریب اهمیت بالاتری برخوردار است. به طور کلی بیشترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان (۰/۳۵۴) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر اخلاق (۰/۰۱۵) است.

بحث و نتیجه‌گیری

محتوای آموزشی یکی از عناصر مهم در نظام آموزشی است که نیاز به توجهی روزافزون و دائمی دارد. زیرا محتوی است که در ذهن و افکار دانش‌آموزان جای می‌گیرد و ذهن آنها را درگیر کرده و در ساختن نگرش و رفتار آنها تاثیر می‌گذارد. بنابراین لازم است برای هر جزئی از جملات و مفاهیمی که در کتب آموزشی مطرح می‌شود و قرار است بخشی از آینده دانش‌آموزان را بسازد به صورت عمیق و دقیق برنامه‌ریزی شود. در این میان سند برنامه‌درسی ملی موثق‌ترین منبع در امر انتخاب محتوای آموزشی و تربیتی است و توجه به شایستگی‌های پایه این سند که شامل پنج عنصر و پیاده کردن آنها در کتب درسی می‌باشد موجب افزایش رشد علمی و معنوی و توجه بیشتر دانش‌آموزان و سعادت روزافزون جامعه بشری می‌شود. در نتیجه هدف کلی این پژوهش تحلیل متن کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش و بررسی میزان هم‌خوانی آن با اهداف (شایستگی‌های پایه) سند تفصیلی برنامه‌درسی ملی (تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) بود.

نتایج نشان داد که در متن کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران ۵۶۲ جمله به ارائه عنصر تعقل پرداخته و این عنصر با بار اطلاعاتی ۰/۰۴۵ و ضریب اهمیت ۰/۱۸۵ حاکی از آن است که وضعیت تعقل در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران در حد مطلوب می‌باشد. همچنین ۷۹۲ جمله به ارائه عنصر ایمان پرداخته و این عنصر با بار اطلاعاتی ۰/۱۱۷ و ضریب اهمیت ۰/۳۵۴ حاکی از آن است که وضعیت ایمان در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران در حد مطلوب می‌باشد. ۹۶۵ جمله به ارائه عنصر علم پرداخته و این عنصر با بار اطلاعاتی ۰/۰۸۹ و ضریب اهمیت ۰/۱۹۲ حاکی از آن است که وضعیت علم در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران در حد مطلوب می‌باشد. علاوه بر آن ۳۷۴ جمله به ارائه عنصر

عمل پرداخته و این عنصر با بار اطلاعاتی ۰/۰۴۱ و ضریب اهمیت ۰/۱۷۹ حاکی از آن است که وضعیت عمل در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران در حد مطلوب می‌باشد. ۱۴۷ جمله به ارائه عنصر اخلاق پرداخته و این عنصر با بار اطلاعاتی ۰/۰۱۶ و ضریب اهمیت ۰/۰۱۵ حاکی از آن است که وضعیت اخلاق در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش ایران در حد مطلوب نمی‌باشد.

نتایج این پژوهش از جهاتی با نتایج پژوهش‌های قبلی در این زمینه همسو بود (یزدیان، ۱۳۹۶؛ زائرپور تمبکی و زائرپور تمبکی، ۱۳۹۵؛ علیزاده و علوی، ۱۳۹۴؛ حسینی مهر، ۱۳۹۳؛ قاسمی و کاظمی، ۱۳۹۳ و سمیعی و افضل‌خانی، ۱۳۹۲). برای مثال یزدیان (۱۳۹۶) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسید که میزان توجه متن کتب پیام‌های آسمانی از لحاظ توجه به شایستگی‌های پایه (تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) به ترتیب برابر با ۱۵، ۱۸، ۲۰، ۱۵ و ۳۲ درصد می‌باشد که در حد مطلوب می‌باشند. در پژوهشی دیگر علیزاده و علوی (۱۳۹۴) گزارش کردند که اصول هدایت‌کنندگی محتوی و انگیزه‌بخشی از جایگاه مناسبی برخوردار بودند، اما اصل تدریس‌انگیزی از جایگاه نسبی و اصل خلاقیت‌پروری از جایگاه نامناسبی برخوردار بود. همچنین حسینی مهر (۱۳۹۳) ضمن بررسی کتب پایه ششم ابتدایی از منظر توجه به آموزه‌های دینی به این نتیجه رسید که در بخش دروس کتاب کار و فناوری هیچ مطالب و مفهومی مرتبط با نمادهای خردگرایی و عقلانیت وجود ندارد، ولی در کتاب‌های آموزش قرآن، هدیه آسمانی، فارسی بخوانیم، مطالعات اجتماعی و کتاب کار به مضمون تفکر کمی به نمادهای خردگرایی و عقلانیت توجه شده است. در پژوهشی دیگر قاسمی و کاظمی (۱۳۹۳) گزارش کردند که از بین حوزه‌های یادگیری به حیطه شناختی به‌ویژه به عنصر علم بیش از سایر حیطه‌ها توجه شده و با عنایت به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش اهداف تدوین شده در کتاب مذکور به برخی اهداف تفصیلی برنامه درسی ملی توجه کمتری شده و یا به طور کلی در محتوی به اهداف اشاره نشده است.

به طور کلی مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت عناصر نشان داد که وضعیت عناصر تعقل، ایمان، علم و عمل در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش در حد مطلوب بود، اما وضعیت عنصر اخلاق در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش در حد مطلوب نبود. کمترین ضریب اهمیت مربوط به عنصر اخلاق و بیشتری ضریب اهمیت مربوط به عنصر ایمان بود. با توجه به محور بودن دو عنصر تعقل و ایمان در سند

برنامه‌درسی ملی، توزیع عناصر پنج‌گانه در برخی از محتواهای کتاب‌ها و واحدهای تحلیل در مقایسه با اهداف کلی سند برنامه‌درسی ملی در وضعیت مطلوب قرار نداشت. زیرا ضریب اهمیت عناصر ایمان و عمل بیشتر و ضریب اهمیت تعقل و اخلاق کمتر بود. در مجموع میزان اهمیت عنصر ایمان در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش در حد مطلوب بود، اما در عنصر تعقل در کتب درسی هدیه‌های آسمانی دوره عمومی آموزش و پرورش در حد مطلوب نبود.

در مجموع از نتایج ذکر شده این طور می‌توان استنباط کرد که این کتب در زمینه شایستگی‌های پایه روند کیفیتی رو به رشدی داشته و از حیث توجه به عنصر ایمان که در سند برنامه‌درسی ملی از محوریت مرکزی برخوردار است در حد مطلوبی توزیع شده است و همچنین عناصر تعقل، علم و عمل در جایگاه مطلوبی قرار داشتند، اما عنصر اخلاق در وضعیت مطلوبی قرار نداشت و لازم است توجه به این عنصر مورد توجه مسئولان، دست‌اندرکاران و مولفان کتب درسی قرار گیرد. نارسایی موجود در توجه به شایستگی‌های سند برنامه‌درسی ملی می‌تواند بخش‌های مختلف آموزشی دوره عمومی را تحت‌الشعاع قرار داده و آثار و پیامدهای نامطلوبی ایجاد می‌نماید. همچنین با توجه به اهمیت شایستگی‌های پایه سند برنامه‌درسی ملی و تاکید بر اجرای این اهداف و عناصر در کتب درسی هدیه‌های آسمانی پیشنهاد می‌شود که محتوای برنامه‌درسی تهیه شده کاملاً طبق بودجه‌بندی هدف-محتوی در مرحله طراحی برنامه‌درسی کتب هدیه‌های آسمانی باشد تا محتوی بیشترین انطباق را با شایستگی‌های پایه سند داشته باشد. علاوه بر آن با توجه به نامطلوب بودن اخلاق در کتب هدیه‌های آسمانی پیشنهاد می‌شود در تدوین آن حفظ تعادل در شایستگی‌های پایه مد نظر قرار گیرد تا رفتار معنوی و مذهبی فراگیران به طور مناسب و هماهنگ پرورش یابد.

منابع

- حسینی‌مهر، علی. (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتب پایه ششم ابتدایی و آموزه‌های دینی. **مجموعه مقالات اولین کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی**. قم: مرکز راهبری مهندسی فرهنگی شورای فرهنگ عمومی استان، ۳۰۵-۲۹۲.
- رحیمی، حمید؛ شکاری، عباس و غربا، مینا. (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی تربیت اخلاقی از منظر برنامه‌درسی پنهان (موردپژوهشی: دانشگاه کاشان). **نشریه اخلاق**، ۴(۳)، ۱۷۸-۲۰۷.

زائرپور تمبکی، سمیه و زائرپور تمبکی، طاهره. (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی. **فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی**، ۲(۱۴)، ۱۵۱-۱۶۰.

سجادی، سیدمهدی. (۱۳۸۴). تبیین و ارزیابی رویکرد عقلانی به تربیت دینی (قابلیت‌ها و کاستی‌ها). **نوآوری‌های آموزشی**، ۴(۱۱)، ۳۵-۵۵.

سلیمان‌نژاد، اکبر. (۱۳۹۲). **روش‌های تدریس تعلیمات دینی (هدیه آسمانی)**. تهران: انتشارات سمت. سمیعی، اعظم و افضل‌خانی، مریم. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی از منظر فعال و غیرفعال بودن بر اساس روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱. **مجله پژوهش‌های برنامه درسی**، ۳(۲)، ۱۱۹-۱۳۶.

شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۱). **سند برنامه‌درسی ملی جمهوری اسلامی ایران**. تهران: انتشارات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

عصمتی‌پور، مریم. (۱۳۹۲). **برنامه‌ریزی درسی: با نگرش بر فرایند طراحی و تدوین کتاب‌های درسی و روش‌های اجرا**. تهران: انتشارات امیرکبیر.

علیزاده، مژده و علوی، سیدعلیرضا. (۱۳۹۴). بررسی محتوای کتاب هدیه آسمانی سوم ابتدایی از منظر اصول انتخاب محتوای آموزشی در قرآن کریم. **مجله اسلام و پژوهش‌های تربیتی**، ۷(۱)، ۷۱-۹۰. فتحی و اجارگاه، کوروش. (۱۳۹۲). **برنامه‌درسی به سوی هویت‌های جدید: شرحی بر نظرات معاصر برنامه‌درسی**. تهران: انتشارات آبیژ.

قاسمی، حسین و کاظمی، محمود. (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه آسمانی پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآن و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. **نوآوری‌های آموزشی**، ۱۳(۵۲)، ۱۱۶-۱۰۰.

کشاورز، سوسن. (۱۳۸۷). شاخص‌ها و آسیب‌های تربیت دینی. **دوفصلنامه تربیت دینی**، ۳(۶)، ۸۷-۹۳. مقدم‌زاده، علی. (۱۳۹۳). **بررسی جایگاه مولفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت در اهداف مصوب دوره متوسطه و راهکارهای موثر نهادینه‌سازی آن در مدارس از نظر دبیران شهر قم**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شاهد.

نصیری، فخرالسادات؛ ایزدی معز، شیرین؛ فلاحی، احمدحسین و شمخانی، اژدر. (۱۳۹۱). درونی کردن ارزش‌های اسلامی در میان دانش‌آموزان از دیدگاه مریبان تربیتی (مطالعه موردی دبیرستان‌های دخترانه شهر همدان). **فصلنامه مهندسی فرهنگی**، ۶(۵۸-۵۷)، ۷۴-۸۵.

نوریان، محمد. (۱۳۹۳). **راهنمای عملی تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی**. تهران: انتشارات شورا.

یزدیان، فاطمه. (۱۳۹۶). **تحلیل محتوای کتاب پیام‌های آسمان پایه هشتم از لحاظ توجه به هدف‌های درسی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.

- Bengtsson, J., VandenBerg, A., Gras, A., Hake, B. J., Lister, I., & Zimmer, J. (2012). **Does education have a future? The political economy of social and education**. California: Spring Publisher.
- Langlois, S. (2016). Mapping current health professional curricula: Identifying common topics for an integrated interprofessional education curriculum. **Journal of Interprofessional Education & Practice**, 5, 7-9.
- Talib, H. J., Karjane, N., Teelin, K., Abraham, M., Holt, S., & et al. (2018). Resident education curriculum in pediatric and adolescent gynecology: The short curriculum 2.0. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 31(2), 71-76.
- Trepule, E., Tereseviciene, M., & Rutkiene, A. (2015). Didactic approach of introducing technology enhanced learning (TEL) curriculum in higher education. **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 191, 848-852.